

PRISPEVKI K ANTROPOLOGIJI OTROŠTVA NA SLOVENSKEM

Podobe in reprezentacije otroštva v spominski in medijski krajini

Strokovni članek | 1.04

Izvleček: Članek se ukvarja z družbenimi podobami in reprezentacijami otroštva, ki nastajajo na podlagi spominskih in medijskih naracij. Krajina otroštva je tako prikazana kot polje simbolnih, ekonomskih in političnih interesov, s katerimi operirajo odrasli. Vloga otrok je v tem pogledu objektivizirana, odrasli pa jo uporabljajo za manipuliranje in uveljavljanje svoje moči. S tem se otroštvo izkaže kot prostor nadzora. Odrasli si v tem prostoru podrejuje življenje otrok, kar se odraža skozi predstave o komercializaciji in scientifikaciji otroštva, po drugi strani pa si krajino otroštva prisvajajo skozi spomine. S spominskega in medijskega vidika nam tako krajine o otrostvu več kot o življenju otrok ter otrostvu, ki ga živijo otroci »tukaj in zdaj«, povedo o svetu odraslih, njihovih vrednotah, prepričanjih in pričakovanjih.

Ključne besede: otroštvo, družbene predstave, medijske reprezentacije, spomin

Abstract: The article explores social images and representations of childhood that occur on the basis of memory and media narratives. The landscape of childhood is shown as a field of symbolic, economic, and political interests operated by adults. The role of children is thus objectivized and used by adults to manipulate and assert their power. As such, childhood emerges as a field of control. Adults subject the lives of children to their control, which is manifested through the concepts of commercialization and scientification of childhood; on the other hand, adults appropriate the landscape of childhood through their memories. Viewed from this perspective, the landscapes about childhood reveal more about the world of adults, their values, convictions, and expectations than about the world of children and childhood lived »in the here and now«.

Key Words: childhood, social concepts, media representations, memory

Uvod

Že od začetkov antropološkega ukvarjanja z otroštvom (prim. LeVine 2007), še zlasti pa od izida dela, s katerim je Margaret Mead opisovala odraščanje na Samoi (1928), je otroštvo prepoznano kot družbeni konstrukt. Z odmevno Arièsovo monografijo o zgodovini otroštva (1991) se je to spoznanje le še eksplicitno utrdilo. Otroštvo je ključni koncept v družbeni organizaciji in strukturi, še zlasti s stališča medgeneracijskih odnosov (James in James 2008: 25), vendar pa je, predvsem kar zadeva starost, spolno in etnično pripadnost, otroštvo družbeno in kulturno variabilna izkušnja (prim. Montgomery 2009: 50). O otrostvu lahko govorimo kot o socialni krajini, ki temelji na idejah, opredeljenih na otrokovih potrebah, zaščiti otrok ter skrbi zanje, na drugi strani pa je to prostor v družbeni strukturi, ki pripada neki specifični generaciji na poti v odraslost (James in James 2008: 22, 23).

Tematiziranje otroštva je prisotno na številnih ravneh družbe. Je pravzaprav vraščeno vanjo, saj se z otroštvom srečujemo v zelo različnih kontekstih. Na eni strani je to izrazito notranja krajina, ki neobhodno zaznamuje posameznika. Ta pokrajina se ves čas plasti skozi proces doživljanja in spominjanja. Na drugi strani pa je otroštvo kolektivna krajina. Na tem mestu se intimna posameznikova zgodba sreča z družbenimi kreacijami otroštva. V fenomenološkem smislu Irena Weber definicijo krajine navaja kot preplet »prostora, dogodkov in izkušenj« (2003: 21). V tem pogledu nas bo v nadaljevanju otroštvo še zlasti zanimalo v kontekstu družbenih podob in reprezentacij, utemeljenih na podlagi spomina ter povsem aktualne družbene izkušnje otroštva, ki je posredovana skozi množične medije.

V konstruiranju otroških krajin igra spomin bistveno vlogo, pa najsi gre za individualni, kolektivni ali zgodovinski spomin. Predstave o otrostvu pogosto pronica prav skozi spominske kanale, zato ni čudno, da so prav spomini eden izmed najpogo-

stejših virov v raziskavah otroštva. Mitchell in Reid-Walsh poudarjata, da bržkone tudi zato, ker so nam nekateri vidiki otroštva z odrasle perspektive bolj razumljivi (2002: 55). Po drugi strani pa moramo pri tem upoštevati, da je pogled na otroštvo skozi lečo odraslega zmes preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, »med spominom in našo zavestjo namreč obstaja nepretrgana povratna zveza, s pomočjo katere povezujemo pretekle izkušnje in dogodke z našim sedanjim dojemanjem in predvidenimi reakcijami« (Brumen 2000: 23).

V zvezi s spomini na otroštvo bom v ospredje postavila delo, ki je pomembno vplivalo na preučevanje otroštva na Slovenskem. *Prvotno besedilo življenja* Alenke Puhar (2004) spomin jemlje kot jedro za analizo zgodovine otroštva na Slovenskem. Delo je kmalu postalo referenčno branje, hkrati pa tudi pojem nekritičnega povzemanja, saj so se predstave o morečem otrostvu, ki jih posreduje, utelesile celo znotraj strokovne javnosti (npr. Feldman 2001: 83; Drglin 2004). Za nas bo *Prvotno besedilo življenja* še zlasti zanimivo z vidika avtoričinega osebnega doživljanja. V tem pogledu bom njeno delo povezala s principi avtobiografskega pisanja. Colin Heywood namreč za avtobiografije meni, da so te pravzaprav pogled na življenje v danem trenutku, vendar pa nam veliko povedo o tem, kako je na naše življenje vplivala in ga oblikovala preteklost (Heywood 2001: 7). Mojca Ramšak podobno ugotavlja, da se nam skozi osebne zgodbe v avtobiografijah razkriva, »kako ljudje razumejo preteklost in kako povezujejo osebne izkušnje s socialnim okoljem« (Ramšak 2000: 30).

V zvezi s spominom se bom oprla tudi na koncept »pospominjena« (prim. Brumen 2000: 29). Na primeru iz popularne kulture bom prikazala, kako močno vlogo imajo pospominjene podobe pri oblikovanju naših predstav. S tem pa že prehajamo iz bolj intimne, posameznikove izkušnje, na bolj formalne indikacije otro-

* Teja Močnik, univ. dipl. etnol. in kult. antrop. 4000 Kranj, Hrastje 82, E-naslov: teja.mocnik@gmail.com

štva. Če upoštevamo, da »karkoli vemo o naši družbi ali o svetu, v katerem živimo, vemo skozi množične medije« (Luhmann v: Besednjak idr. 2008: 19), potem so ti eno od poglavitnih zrcal o podobah otroštva, kakor tudi njihov generator. Izpostavila bom nekaj tipičnih podob iz slovenskih množičnih medijev, v katerih je mogoče najpogosteje slediti temam v zvezi z otroštvom (*Družina*, *Dnevnikov objektiv*) oziroma je to sploh njihova glavna preokupacija, kakor to velja za specializirane medije.

Na eni strani imamo torej spomin na otroštvo kot intimno subjektivno izkušnjo, na drugi strani pa se nam otroštvo na podlagi medijskih naracij kaže kot niz objektiviziranih podob, skozi katere se zrcalijo religiozne in nacionalne konotacije ter potrošniški diskurz. Krajina otroštva se nam tako odpira kot nekakšno časovno polje, v katerem se povezujejo preteklost, sedanjost in prihodnost, hkrati pa skozi spominske in medijske naracije ugotavljamo, da je to bolj kot prostor otrok, prostor odraslih, saj se nam skozenj odstirajo načini, s katerimi odrasli ta prostor kreirajo in obvladujejo.

Otroštvo in spomin

»(...) vedno in od vsepovsod se vračam k času, ko sem bil majhen.«
(Stanislav Stratiev, *Ko sem bil majhen*)

Skozi spomin se nam otroštvo razkriva kot prenetena snov, v kateri se čas odraščanja prepleta z aktualnimi podobami, s katerimi je posameznik obkrožen. Za avtobiografije velja, da lahko mnogo doprinesejo k rekonstrukciji otroštva (Heywood 2001: 7), vendar pa moramo pri tem upoštevati prav specifične, s katerimi je zaznamovan spomin. Izkušnji, ki jih na tak način analiziramo, ne smemo izenačevati z realnimi izkušnjami otrok »tukaj in zdaj«, pač pa se moramo zavedati, da so te izkušnje v glavnem izkušnje odraslih.¹

Eno izmed pionirskih del, ki je za rekonstrukcijo otroštva na Slovenskem vzelo v precep predvsem otroške spomine slovenskih literatov, je delo Alenke Puhar, *Prvotno besedilo življenja: Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju* (1982). Delo je lucidno sledilo zgledom iz tujine, saj je prav v času njegovega izida otroštvo postalo pomembno žarišče zgodovinskih razprav (npr. Ariès 1960; deMause 1974; Pollock 1983). Vendar pa bo na tem mestu bolj kot poskus, s katerim je *Prvotno besedilo življenja* želelo opraviti z »nostalgijo po minulem« (Puhar 2004: 18), ključen širši kontekst, v katerem je knjiga nastajala. Tako se bom pri naracijah oprla predvsem na pomembnost avtoričinega intimnega doživljanja otroštva.

Andrej Inkret *Prvotno besedilo življenja* opiše kot pripoved o »trpljenju, nedoumljivem razočaranju in umiranju otroških bitij, ki bodo šele čez leta, če sploh bodo, dorasli v »prave« ljudi« (2004: 14). Medtem ko je delo na eni strani poskusilo zrušiti literarni mit o idiličnem družinskem življenju v preteklosti, pa se

ni mogoče izogniti vtisu, da je ustvarilo prav nasprotni ekstrem, saj je otroštvo v slovenski družbi 19. stoletja prikazano izrazito moreče, besedilo pa tudi samo podlega nekaterim mitom.² Avtorica v delu dokaj dosledno sledi vplivu hipotez Lloyda deMausea (Puhar 2004: 21). Ta je poudaril šest evolutijskih faz, ki naj bi jih otroštvo oziroma odnosi med starši in otroki prehodili: »uboj, oddajanje, ambivalenca, intruzija, socializacija, podpora« (Heinsohn 1993: 280).³ Zdi se, da je *Prvotno besedilo življenja* deMausove teze v marsičem zgolj apliciralo na slovensko okolje – od ubojev otrok do končnega spoznanja o širjenju starševske empatije v začetku 20. stoletja.⁴ Vemo pa, vsaj tako priča številčno etnografsko gradivo (prim. Močnik in Turk Niskač 2012), da otroštvo v preteklosti na Slovenskem zagotovo ni bilo tako polarizirano.

Ob analiziranju biografij, pričevanj, učbenikov, priročnikov in etnografskega gradiva avtorica spleta trpko, skoraj polliterarno zgodbo o zgodovini otroštva na Slovenskem, ki ji mestoma dodaja osebno, celo prizadeto noto.⁵ V razpravi o imenih piše:

V 19. stoletju (in delno še v sedanjem) je bilo popolnoma vsakdanje, da se je isti ženski in moškemu rodilo več otrok istega imena. Rodil se je (Francu in Jožefi Mihelič na primer) in umrl prvi France, rodil in umrl drugi France, rodil in umrl tretji France, rodil – ne, ta ni bil več France, pač pa Stane, samo da ne bi umrl, in njegov naslednji brat je spet dobil ime France in s svojo trdoživostjo dokazal, da ime ni prekleto in da je imel Shakespeare prav – le kaj je v imenu? Ampak Neža Pivk, poročena Cankar, je rodila tri Marije in vse tri so umrle, še preden so se rešile povojev. Čudno? Srhljivo? Za današnji čas nedvomno, kajti danes – se pravi zadnje desetletje, dve ali tri – pojmujejo imena popolnoma drugače (Puhar 2004: 126).

Kot ugotavlja Brumen, se »nam velikokrat zgodi, da nam kakšen drug spomin ali dogodek prikljče na plan naše lastne spomine.

2 Jože Hudales, ki je analiziral družinsko življenje v Šaleški dolini v 19. stoletju, poudarja zmoto o številčnosti družin ter nenehni želji in zmožnosti po ustvarjanju potomcev. V resnici je bilo družin s številnimi otroki tudi v preteklosti malo (Hudales 1997: 134).

3 Pri tem se deMause opira le na del zgodovine od 14. stoletja, čas pred tem pa zanemari. Za največjo zmoto mu Gunnar Heinsohn očita istovetenje tehnik nadzorovanja rojstev (kakršen je bil denimo detomor) z vzgojnim ravnanjem v različnih časovnih obdobjih (Heinsohn 1993: 284).

4 Gunnar Heinsohn deMausovo evolutijsko teorijo o zgodovini otroštva povzema takole: »(...) s potomstvom naj bi se prav grdo ravnalo, toda – podrejšo se nekašni »zakonitosti« – naj bi se vsaka generacija staršev, ki je trpinčila otroke, ob svojem surovem početju zavedala spominov na lastne otroške strahove, zaradi česar so torture postajale blažje. Še večje muke, ki jih je na svojih potomcih izvajala generacija starih staršev, ponazarjajo iz tega izvirajoče strahove, povečujejo sposobnost vživljanja v današnje otroke in za nekaj stopenj zmanjšujejo trpinčenja. Tisočletja naj bi iz generacije v generacijo mora otroštva postajala kar naprej malce manj strašna. Končno naj bi se leta 1950 z okrutnostjo prenehalo, nadomestilo pa naj bi jo partnerstvo staršev, ki podpirajo svoje otroke. Pred tem so – v tem historičnem sosledju – otroke pobijali, izpostavljali, tepli, mučili in seksualno zlorabljali« (Heinsohn 1993: 279).

5 V filmu *Otroštvo* (2010) režiserja Dušana Moravca Alenka Puhar ne skriva svoje grenkobe in razočaranja nad lastnim otroštvom, ki je vplivalo tudi na podobo *Prvotnega besedila življenja*: »Moj oče se ni želel poročiti z mojo mamo. In to je gotovo zelo prizadelo njo in na nek način gotovo prizadelo tudi zelo mene. In v meni, ni nobenega dvoma, da je eno skrito kljubovanje in ena skrita jeza en pomemben del mojega rezervoarja.«

1 Realna izkušnja otroka namreč pomeni upoštevanje otrokovega doživljanja »tukaj in zdaj« skozi njegovo lastno, torej otroško perspektivo. Zgodovinski viri, ki poskušajo rekonstruirati izkušnjo nekega preteklega otroštva, so pogosto problematični prav zato, ker gre običajno za vire, ki izhajajo s perspektive odraslega. Izjema so denimo izvirni dnevniški zapisi, ki so nastali izpod peresa otrok, kakršna sta na primer dnevnika Ane Frank, ki je lastno izkušnjo otroštva med skrivanjem pred gestapom zapisovala med drugo svetovno vojno, ter Zlate Filipović, ki je dnevnik pisala med obleganjem Sarajeva med letoma 1991 in 1993.

Se pravi, da ti poiščejo neke vrste »oporne točke«, ki so zunaj naše individualnosti in so del neke kolektivnosti, skupine, skupnosti in družbe« (Brumen 2000: 25). Reprezentacije otroštva v *Prvotnem besedilu življenja* tako lahko vidimo kot sovpadanje nekega zgodovinskega trenutka, konkretno vpliva znanstvenega prepričanja Lloyda de Maussa o otroštvu kot nočni mori, z avtoričino notranjo krajino:

Večkrat se mi je že zgodilo, da mi ljudje rečejo, da so slike mojega očeta, ki je slikar France Mihelič in ki ima izrazito mračne podobe, slike, ki jih človek ne more imeti pri sebi doma, ker povzročajo stiske, muke – meni ne. Jaz mirno živim z njimi in mi je ta morasti sanjski svet dovolj domač, da me sploh ne muči. To so zame tako kot so bile zanj, udomačene pošasti, ki me ne obremenjujejo, ki jih mirno prenašam tudi z eno mero humorja, tako kot sem se naučila doživljati njega (Alenka Puhar, iz filma *Otroštvo*).

Prvotno besedilo življenja je nekakšen preplet osebnega in kolektivnega spomina, saj individualna izkušnja išče oporo v kolektivni.

S kolektivnim spominom pa se bomo srečali tudi v naslednjem primeru, ko bomo govorili o »pospomnjenju«. Posameznikovi spomini se v določenih momentih vpenjajo v neke širše predstave, v kolektivno zavest, postajajo del socialnega spomina, ki pa »ni vezan zgolj na dogodke, ki sta jih posameznik ali skupnost doživela, temveč je močno pogojen tudi z zgodovinskimi opredelitvami, ki so jih naši možgani »pospomnili« s pomočjo medijev, šole, knjig, političnih strank, ideologije ...« (Brumen 2000: 29). Sem sodijo tudi literarne in filmske podobe. Kako močne so podobe, ki se nam vtiskujejo skozi popularno kulturo, šolski kurikulum, politiko in podobno, je mogoče razložiti na primeru filma *Sreča na vrvici*:

/.../ mnogi povezujejo film s svojim otroštvom, ter ga imenujejo tudi »film naše mladosti«. Nekaj zanimivosti so nam povedale tudi naše bralke in bralci, ki smo jih na *Bibaleze.si Facebook* profilu povprašali, ali se spominjajo filma. Starši so z navdušenjem pritrdjevali in dodali, da si ga večkrat ogledajo tudi njihovi otroci (internetni vir 1).

Filmska zgodba *Sreča na vrvici* je osredotočena na glavnega junaka Matica in njegovo družino, s katero preživlja svoje počitniške poletne dni ob različnih otroških pustolovščinah v nekem ljubljanskem blokovskem naselju. Film je močno zaznamoval predstave, s katerimi se še danes navezujemo na odrasčanje, kakršno je bilo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V časopisnem članku iz leta 2011 o igrah na prostem iz tega obdobja lahko beremo:

/.../ otrok, ki bi se sami od sebe podili po ulicah in parkih in se igrali skrivalnice, se lovili in počeli kako od drugih vragolij, ki otrokom pritiče in ki rezultira najmanj v potolčenih kolenih, ne, tega skorajda ne vidimo več. Si predstavljate otroka iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ki bi enega sončnih dni, ki se ravno porajajo, po pouku stopil na dvorišče in se ozrl naokoli? Gotovo bi mu skozi misli (ob naraščajoči poklapanosti) ves čas švigalo eno samo vprašanje: pa kje so vsi?! (Matković 2011: 29).

Zapis nam z lahkoto priključuje v spomin analogijo s filmom. Podobe iz *Sreče na vrvici* so zaznamovale več generacij. Vtisnjene so v kolektivni spomin slovenske družbe, za katerega je značilno,

da »so v ospredju dogodki in izkušnje, ki se dotikajo večjega števila članov določene skupine« (Brumen 2000: 28). Gre za tiste elemente spomina, v katerih se ljudje prepoznavajo in ki imajo zanje koheziven pomen. Z njimi gradijo podobo svojega socialnega sveta (prav tam).

Skozi proces spominjanja in pospomnjenja nastajajo predstave o otroštvu, ki so odmaknjene od konkretnega otroškega doživljanja. Jean Baudrillard je zapisal, da je »informacija, v kateri se reflektira ali skozi katero se širi neki dogodek, že degradirana oblika tega dogodka« (Baudrillard 1999: 104). Zato je pri teh podobah enako ali celo bolj kot tisto, kar nam sporočajo o nekem otroštvu, bistven kontekst, v katerem nastajajo.

Podobe otroštva v slovenskih tednikih

Vloga medijev v kontekstu družbenih predstav je dvoplastna. Na eni strani imamo zrcalno podobo družbe, na drugi strani pa proces, saj ravno toliko kot zrcalijo družbene predstave, mediji sodelujejo tudi v njihovi kreaciji. Vsaka medijska reprezentacija nastaja v določenih pogojih, ki nastajajo znotraj meja uredniške pa tudi ekonomske politike posamičnega medija. Kot je razvidno iz raziskave o slovenskih medijih, imajo ti »svojo lastno realnost in določeno raven avtonomije, a so hkrati po drugi strani močno pogojeni s prepletom interesov, vrednot, nazorov in ideologij, ki prevladujejo v družbi« (Besednjak idr. 2008: 169). Prav v tem smislu pa se zdi, da v iskanju lastnega kosa medijskega prostora parcializirajo svojo prisotnost z opiranjem na specifične družbene aspekte, kot so denimo poudarjena lokalna, razredna ali ideološka pripadnost. To dosegajo z natančnim poznavanjem interesnih skupin bralcev, ki jih na svojo stran pridobivajo s premišljeno izbranimi tematikami, na katere usmerjajo pozornost. Mednje sodi tudi otroštvo.

Za primerjavo sem izbrala dva tednika s popolnoma različnim dometom, ki pa, vsak na svoj način, vsebinsko posegata po otroštvu: *Objektiv*, sobotno edicijo časnika *Dnevnik*, ter katoliški tednik *Družina* oziroma njeno prilogo *Naša družina*. V izboru zelo podobnih tem se članki med njima ločujejo le v specifični novinarski naraciji.

Prispevki v *Družini* se po svoji formi približujejo specializiranim medijem, za katere je značilna praktičnost v smislu dajanja napotkov različnih strokovnjakov o tem, kako vzgajati in skrbeti za otroke. Medtem ko ti napotki v primeru specializiranih medijev (o njih bomo natančneje govorili v nadaljevanju) prihajajo predvsem iz vrst medicinske, pedagoške, psihološke in podobnih strok, pa bi lahko rekli, da *Družina* zapolnjuje duhovno nišo, saj s pomočjo verskih strokovnjakov posreduje napotke za (specifično) duhovno vzgojo otrok.

Družina svojo argumentacijo gradi na tradicionalnih krščanskih vrednotah, *Objektiv* pa otroštvo obravnava v kontekstu sodobne sekularizirane družbe. Predstave, ki jih na ta način posreduje, so si tako pogosto diametralno nasprotne ali celo v konfliktu. Med razpravo o novem družinskem zakoniku sta denimo postala prostor preigravanja politične moči (npr. internetni vir 2; internetni vir 3). Podoba družine, ki jo uporablja katoliški tednik, je zelo rigidna – oče, mati in otrok (otroci), drugačne oblike družin so obravnavane kot anomalija in so »znamenja krize zakona in družine« (internetni vir 7), medtem ko *Objektiv* preizprašuje prav te definicije: »Klasična družina, klasične vloge mame in očeta so del mitov, ki jih obravnavamo kot suho zlato, kot edino možno resnico« (Sobočan 2012: 18).

Kljub temu da je med tednikoma globok ideološki rez, se pogosto paradoksalno najdeta na isti liniji vrednot, le da so te na eni strani utemeljene v kontekstu krščanskega nauka, druge pa na prepričanju sodobnih družinskih terapevtov, kakršen je denimo Jesper Juul. Oglejmo si primer družinskih obrokov, ki jim pripisujejo pomen v zvezi z družinsko kohezivnostjo tako na eni kot drugi strani. *Družina* piše: »Biti skupaj za mizo in jesti od istega hleba pomeni živo skupnost, ki se nenehno obnavlja z medsebojnim podarjanjem« (internetni vir 6). Podobno stališče, v katerem naj bi hrana pomenila »najmogočnejši in najmočnejši simbol ljubezni«, zagovarja v *Objektivu* tudi Juul (glej Ogrizek 2012: 22). Članek o družinskih obedih v *Objektivu* nam hkrati odpira še eno zanimivo polje, in sicer se nam otroštvo izrisuje v kontekstu nacionalne simbolike – »goveja juhica in potenstani konflikti« postanejo arhetipska podoba sodobnega slovenskega otroštva: »Nedeljsko kosilo je bilo nekdaj »zakon«. S svojim nespremenljivim ritualiziranim potekom je delovalo pomirjujoče, a skupaj z obvezno govejo juhico smo pogoltnili tudi številne »potenstane« konflikte (prav tam).

Podobe otroštva, ki jih razbiramo skozi *Družino* in *Dnevnikov Objektiv*, se nam odpirajo v polju tekmovanja. Otroštvo nastopa kot pojem za operiranje z družbeno močjo, skozenj se reflektirajo ideološki pogledi, s katerimi določene družbene skupine na podlagi svojih stališč krojijo družbena razmerja.

Otroci kot objekt potrošništva

Za specializirane medije je značilno drugačno predstavljanje otroštva, kot to velja za medije, kakršen je denimo *Dnevnikov Objektiv*. Predvsem »ni v navadi, da bi raziskovalni novinar ali novinarka primerjala rezultate raziskav in postavljala neprijetna vprašanja, odkrivala kontradiktornosti med znanstvenimi dognanji in praksami ali jih celo izzivalno postavila v prvo vrsto« (Drglin 2002: 73, 74). Najznačilnejša poteza teh medijev je specializacija za zelo ozko področje. Otroci tako niso le ena v množici informacij, pač pa je vsa vsebina osredinjena prav okrog njih. A otroci so dejansko prisotni le pasivno, njihova vloga je objektivizirana, kajti pisci in bralci teh revij in spletnih portalov so starši, odrasli, ali še natančneje, predvsem ženske, žene, mame. Revije o otroštvu namreč v veliki meri nastopajo le kot logično nadaljevanje revij, ki so, po tem vrstnem redu, namenjene najstnicam, nato dekletom, nevestam in nato mamam. Tako tudi Zalka Drglin reviji *Mama* in *Moj malček* obravnava skozi prizmo ženskih revij (Drglin 2002). Podobno velja za spletne portale, saj je, predvsem spričo spletnih forumov, razvidno, da so njihove uporabnice v veliki meri ženske.

Od devetdesetih let prejšnjega stoletja je število tovrstnih revij naraščalo. Specializirani tisk o otrocih in otroštvu je svoj vrhunec doživel med letoma 2007 in 2009. Takrat so denimo izhajale revije *Otrok in družina*, *Mama*, *Moj malček*, *Otroci*, *Starš-si*, *S.O.S – revija za moderne starše*.⁶ Razloge za takšen porast lahko iščemo v vse večji pozornosti, ki jo starši posvečajo svojim (tudi še nerojenim) otrokom, zaradi česar so tovrstne teme postale tudi ekonomsko zanimive. Za množične medije namreč velja, da

so »neizogibno prepleteni z ekonomskim sistemom, saj morajo biti njihovi programi takšni, da je iz njih izhajajoče informacije vsaj v določeni meri mogoče prodajati oz. zamenjevati za denar« (Besednjak idr. 2008: 21), za specializirane medije pa je ta komponenta sploh ključna.

Medtem ko so nekatere od zgoraj omenjenih revij v tem času že prenehale izhajati, so mnogo več zagona dobili spletni portali. Med najbolj obiskanimi so *ringaraja.net*, *bibaleze.si* in *bambino.si*. Tako v revijah kot na spletnih portalih so v ospredju teme o zanositvi, nosečnosti, porodu, dojenju, negi dojenčka, vzgoji, zdravju, prehrani, vrtcu, preživljanju prostega časa otrok, starševstvu, družinskih in partnerskih razmerjih. Posvečajo se predvsem zgodnjemu otroštvu do predšolske dobe.

Kot je že za letnike 2000 revije *Moj malček* ugotavljala Zalka Drglin, je bistvena značilnost člankov medikalizacija nosečnosti, poroda in vzgoje otroka:

Vodilni članki se osredotočajo na vzgojne ali zdravstvene teme, povezane z otroki. Deloma je razumljivo, da zdravniki in zdravnice pojasnjujejo teme, ki so neposredno povezane z zdravjem oziroma boleznijo, tako na primer med drugim pišejo o gripi, noricah, možganskih napadih pri otrocih in slabovidnosti. Bistveno drugače pa je, ko zdravniki in zdravnice pišejo o vzgojnih težavah in svetujejo načine organizacije vsakdanjega življenja (Drglin 2002: 55).

Hkrati so te vsebine močno podvržene komercializaciji, saj je otroštvo postalo polje številnih ekonomskih interesov. Mediji vplivajo na oblikovanje potreb, vizij in vedenja potrošnikov (Legan 2002: 110), so orodje, preko katerih industrija otroških izdelkov ter družinskih potreb širi svoj tržni domet. Pri tem se vedno bolj briše meja med uredniško-novinarskimi in oglaševalskimi vsebinami, mediji pa so vse bolj na udaru prikritega oglaševanja: »Za sodobno, tako imenovano hibridno oglaševanje je značilno prepletanje številnih medijskih vsebin oziroma preureditev in kontekstualizacija objektov komuniciranja tako, da sporočajo svež in nov pomen« (prav tam: 105). V primeru prodaje avtomobilov, denimo, so otroci le način za trženje produkta:

Kompaktni enoprostorci so pogosta izbira mladih družin. Kako tudi ne, saj so takšni avtomobili družinskim potrebam res pisani na kožo. Niso preveliki za mestno okretost, njihova notranjost je vselej izdatno prilagodljiva, prtljažnik pa brez težav sprejme otroški voziček in je običajno dovolj velik celo za povečane družinske potrebe (b. n. a. 2010: 47).

Industrija otroštva izrablja mnenja strokovnjakov za tržno argumentacijo. Poglejmo si primer članka o matičnih celicah. S prepričevanjem o različnih težkih boleznih, ki so jim lahko podvrženi otroci, članek igra na noto ustrahovanja bodočih staršev. Opisuje pomen matičnih celic za zdravljenje različnih bolezni, izpostavlja spodbudne primere iz prakse ter postopek odvzema popkovnične krvi. Ob tem navaja konkretna imena podjetij, ki omogočajo shrambo celic za zasebno uporabo. Čeprav je omenjen tudi Zavod za transfuzijsko medicino, kjer lahko starši matične celice shranijo brezplačno, celice pa so nato namenjene javni uporabi, je ključni poudarek v članku ves čas na tržni hrambi celic: »Starši imate možnost, da po rojstvu svojega otroka pri specializiranem podjetju shranite popkovnično kri« (internetni vir 5).

6 Zanimivo je, da je Statistični urad prav v tem obdobju (podatki za obdobje 2005–2008) spet zabeležil pozitivni prirastek števila prebivalstva (prim. internetni vir 4). To obdobje sovпада tudi z ugodnim socialno-ekonomskim položajem v Sloveniji.

Prepričanja strokovnjakov, ki jih specializirani mediji posredujejo, se poenostavljajo in prehajajo v laične predstave. Učinkujejo kot glasnik vzorcev, ki v družbi uživajo splošno podporo, kar Zalka Drglin označuje za »novi konformizem« (2002: 73). Denimo intenzivno spodbujanje dojenja. Zmožnost dojenja je vezana na predstavo o vzpostavljanju tesnega in ljubečega odnosa med mamo in otrokom. Vendar pa lahko takšno propagiranje vzbuja nelagodje in frustracije med tistimi mamami, ki bodisi ne morejo bodisi nočejo dojiti (prav tam: 57).

Značilna za specializirane medije je pasivizirana podoba otrok. O njih, njihovem življenju, vzgoji, zdravju, prehrani in preživljanju prostega časa razpravljajo različni strokovnjaki, uredniki, starši in drugi odrasli. Otroški glasovi so le redko zastopani, kadar pa so, večinoma niso prikazani kot tisti, ki bi jim odrasli posvečali resno pozornost oziroma so prikazani v dokaj šegavem kontekstu, v nasprotju z mnenji, s katerimi denimo v isti reviji operirajo strokovnjaki:

S Solo (2 leti) gledava knjigo, kjer je na vsaki strani ilustracija zajčka. Vsakič pokaže na zajčka in reče: »To je ati zajček.« Ko se mi zdi že neumno, da je vsak zajec oče zajec in po njeno ni nobenega zajca ženskega spola, ji rečem: »Glej, tale je pa mami zajček.« »Ni mami zajček,« odkima. »Zakaj pa ne?« Pa pokaže s prstom k zajčkove-mu smrčku: »Brke 'ma« (b. n. a. 2010a: 5).

Predstave, ki jih kreirajo specializirane revije in spletne strani, so podvržene komercializaciji in scientifikaciji otroštva. Medtem ko je pri komercializaciji otroštvo izrabljeno kot tržna strategija, pa je za scientifikacijo značilen naraščajoči pomen pedagogike, psihologije in medicine v vsakdanjem življenju otrok (in staršev). To za starše pomeni, da morajo »pri vzgoji svojih otrok ukrepati vse bolj znanstveno, kar pa hkrati pomeni tako vzgojo, ki je povezana z vse večjimi energetskimi in finančnimi investicijami« (Pišot 2008: 35).

Otroška krajina kot prostor nadzora

Predstave, ki nastajajo bodisi na podlagi spomina bodisi znotraj medijske krajine, nam govorijo predvsem o času in prostoru, v katerem nastajajo. Skoznje se nam ne kaže le naš odnos do otrok, pač pa se nam na ta način odstirajo širše družbene vrednote, prepričanja in pričakovanja, kulturne in psihološke značilnosti družbe, v kateri živimo.

Otroci so na lestvici vrednot v slovenski družbi umeščeni precej visoko. Leta 2006 je bila objavljena raziskava javnega mnenja o družini, v kateri »kar 93 % oseb v starosti 21–56 let meni, da je največja sreča v življenju gledati otroke, kako rastejo, dobra polovica pa se jih strinja, da je življenje ljudi, ki nikoli niso imeli otrok, prazno« (Javornik 2006: 81).

V določeni meri nam to nakazuje tudi veliko število prispevkov o družini, otrocih in otroštvu v množičnih medijih, še zlasti pa veliko število specializiranih revij in spletnih portalov o tej temi. Po drugi strani pa tako veliko posvečanje otroštvu na nek način odraža tudi težnjo po nadzoru. Za sodobno otroštvo, kot ga poznamo tudi v slovenski družbi, Olga Nieuwenhuys poudarja, da odraža vrednote urbanega srednjega razreda, posebej značilna zanj je visoka stopnja nadzora nad otrokovim življenjem (2003). Starši kot tudi različne družbene institucije nadzorujejo otrokovo gibanje, čas, zdravje, skratka pod kontrolo imajo tako njegovo telo kakor duha, kar je še zlasti značilno za reprezentacije, v ka-

terih se otroštvo kaže kot polje scientifikacije in komercializacije. Pogledi, ki jih specializirani mediji posredujejo, sicer vplivajo na vsakdanje prakse, vendar pa, kot ugotavlja Saša Pišot v svoji raziskavi o pojavu »protektivnega otroštva« pri nas, so se starši pri ravnanju in razumevanju svojih otrok pogosto naslanjali na revije o starševstvu ter priročnike z vzgojno, s psihološko in z medicinsko vsebino, vendar pa nasvetom niso popolnoma sledili: »Novo vedenje so navadno v praksi uporabljali predvsem, kadar se jim je zdelo smiselno in primerno dani situaciji in se zapisanega niso popolnoma držali« (Pišot 2008: 105).

Otroci so v medijskih reprezentacijah uporabljeni predvsem kot objekt, s katerim mediji manipulirajo pri uveljavljanju svojih ekonomskih in političnih interesov. Specializirani mediji podoba otroka uporabljajo v tržne namene, medtem ko v časnikih, kakršna sta denimo *Družina* in *Dnevnikov Objektiv*, podoba otroka nastopa v primežu ideoloških konotacij. Otroci nastopajo kot sredstvo za uveljavljanje družbene moči, čemur smo bili denimo priča v času, ko je bilo na tla sprejemanje novega družinskega zakonika in je otroštvo postalo bojno polje različnih političnih skupin.

Medtem ko se medijske reprezentacije naslanjajo na aktualne družbene razmere, nam spominske podobe želijo naslikati otroštvo v preteklosti. Pri tem je treba upoštevati, da spomin ni fiksacija določenega trenutka, pač pa se oblikuje kot splet preteklih in aktualnih družbenih okoliščin. Zato je tudi v spominskih predstavah otroštvo objektivizirano, saj nastopa z distance. V nasprotju z medijskimi reprezentacijami so izkušnje otroštva kreirane skozi spomin in nagovarjajo mnogo bolj intimno. Mediji tako ustvarjajo nekakšno univerzalno aktualno podobo otroške krajine, ki jo obvladujejo ekonomski, politični, medicinski, znanstveni interesi, spominska izkušnja pa otroštvo dela specifično. Kot smo lahko videli na primeru *Prvotnega besedila življenja*, je avtorica v kolektivno podobo zgodovine otroštva vkomponirala lastno otroško izkustvo. Na eni strani imamo torej univerzalne podobe otroštva, značilne za širši družbeni prostor, na drugi strani pa te podobe temeljijo na povsem unikatni izkušnji.

Kar povezuje otroštvo v spominskih in medijskih kreacijah, je njegova objektivizacija. Otroške izkušnje, posredovane na ta način, namreč reflektirajo poglede in prepričanja, ki jih imajo v zvezi z otroki odrasli. Izkušnja otrok, ki odraščajo tukaj in zdaj, je v teh predstavah pogosto minorna, spregledana, zamolčana ali pa podvržena vplivu, selekciji in preoblikovanju odraslih. To je povezano z družbeno močjo ter dostopnostjo do različnih virov, s katerimi upravljajo odrasli. Spominske in medijske podobe tako nakazujejo na odnos med odraslimi in otroki, v katerem se kaže izrazita težnja odraslih po nadzorovanju otroštva. Tudi v nekaterih poskusih opolnomočenja otrok se je namreč izkazalo, da odrasli teh krajin niso pripravljeni preprosto prepustiti otrokom (prim. Kjørholt 2003).

Predstave o otroštvu so eden izmed ključev, s katerimi se nam odpira razumevanje otroštva kot družbene konstrukcije. Otroštvo je kreacija različnih družbenih institucij, mitov, idej, prepričanj, odnosov, vrednot. Je unikatna izkušnja nekega časa in prostora. Tudi vse te podobe in reprezentacije, s katerimi je otroštvo napolnjeno ta trenutek, bodo nekoč spet pospominjene, predelane in vtisnjene v spominske krajine neke generacije, ki bo o lastni podobi odraščanja, o svojih »otroških stvarih« (Kovačič 2003) pisala skozi kontekst sedanjosti, a z vsemi atributi, vsemi naloženimi pomeni, ki so ji jih naložili družba, zgodovina, izkušnje in

čas. Ko je Lojze Kovačič želel ujeti svoje otroštvo v romaneskno podobo, je zapisal: »Želel sem, da določeno čustveno ali miselno stanje, ki se je ravnokar porodilo, zaplombiram v današnjem trenutku« (prav tam: 327). A to je otroštvo, kot ga mislijo, doživljajo in pišejo odrasli. Ujeto v družbene reprezentacije spomina in medijskih podob je prekrito s plastjo nadzora. Pod to plastjo pa vendarle uspevajo tudi krajine, ki jih ustvarjajo otroci v realnem času in prostoru, pri tem pa razvijajo lastne načine in taktike (prim. Corsaro 2003), s katerimi jim uspeva blažiti in obvladovati nadzor, s katerim odrasli posegamo v njihova življenja.

Literatura

- ARIÈS, Philippe: *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.
- BAUDRILLARD, Jean: *Simulaker in simulacija: Popoln zločin*. Ljubljana: ŠOU, Študentska Založba, 1999.
- BESEDNJAK, Tamara idr.: *Slovenski mediji v družbi in slovenska družba v medijih*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne študije, 2008.
- b. n. a.: b. n. n. *Moj malček* 5, 2010, 47.
- b. n. a.: b. n. n. *Mama* 14/150, 2010a, 5.
- BRUMEN, Borut: *Sv. Peter in njegovi časi: Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sv. Peter*. Ljubljana: Založba *cf, 2000.
- CORSARO, William: *We're Friends, Right?: Inside Kids' Culture*. Washington: Joseph Henry Press, 2003.
- CUNNINGHAM, Hugh: *Children and childhood in Western society since 1500*. London in New York: Longman, 1996.
- deMAUSE, Lloyd: *History of Childhood*. New York: The Psychohistory Press, 1974.
- DRGLIN, Zalka: Message received – women re-play? V: Majda Hrzenjak (ur.), *Njena (re)kreacija: Ženske revije v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2002, 54–75.
- DRGLIN, Zalka: Kriki in šepetanja. V: Alenka Puhar, *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2004, 429–437.
- FELDMAN, Andrea: Imbro Tkalac: Memoirs of Boyhood in Nineteenth Century Croatia. V: Slobodan Naumović, Miroslav Jovanović (ur.), *Childhood in South East Europe: Historical perspectives on growing up in the 19th and 20th century*. Gradec: Udruženje za društveno istoriju, Institut für Geschichte der Universität, 2001.
- HALL, Tom in Heather Montgomery: Home and Away: 'Childhood', 'Youth', and young people. *Anthropology Today* 16/3, 2000, 13–15.
- HASTRUP, Kirsten: Social Anthropology: Towards a Pragmatic Enlightenment? *Social Anthropology* 13/2, 2005, 133–149.
- HEINSOHN, Gunnar: *Uničenje modrih žensk: Prispevki k teoriji in zgodovini prebivalstva in otroštva*. Ljubljana: Študentovska organizacija Univerze, 1993.
- HEYWOOD, Colin: *A history of childhood: Children and childhood in West from medieval to modern times*. Cambridge: Blackwell, 2001.
- HUDALES, Jože: *Od zibel do groba*. Velenje in Ljubljana: Kulturni center Ivana Napotnika in Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1997.
- INKRET, Andrej: *Neprizanesljiva in presunljiva dokumentacija o otroštvu*. V: Alenka Puhar, *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2004, 7–14.
- JAMES, Allison in Adrian James: *Key Concepts in Childhood studies*. Los Angeles in London: Sage, 2008.
- JAVORNIK, Jana S. (ur.): *Socialni razgledi*. Ljubljana: Umar, 2006.
- KJØRHOLT, Anne: 'Imagined communities': The local community as a place for 'children's culture' and social participation in Norway. V: Fog Olwig, Karen in Eva Gulløv (ur.), *Children's places: Cross-cultural perspectives*. London: Routledge, 2003, 197–216.
- KOVAČIČ, Lojze: *Otroške stvari*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- LEGAN, Jerca: Ženske revije kot oglaševalski medij. V: Majda Hrzenjak (ur.), *Njena (re)kreacija: Ženske revije v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2002, 92–111.
- LEVINE, Robert A.: Etnographic Studies of Childhood: A Historical Overview. *American Anthropologist* 109/2, 2007, 247–260.
- MATKOVIČ, Dijana: Kje so vsi?: Otroške igre na prostem. *Objektiv*, 12. marec 2011, 28–29.
- MEAD, Margaret: *Coming of Age in Samoa*. New York: Wiliam Morrow, 1928.
- MITCHELL Claudia in Jacqueline Reid-Walsh: *Researching Children's Popular Culture: The Cultural Spaces of Childhood*. London in New York: Routledge, 2002.
- MOČNIK, Teja in Turk Niskač Barbara: Čas iger in čas dela: Podobe otroštva, kot jih je za preteklo stoletje izrisala slovenska etnologija. V: Škoro Babič idr. (ur.), *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 2012, 163–173.
- MONTGOMERY, Heather: *An Introduction to Childhood: Anthropological Perspectives on Children's lives*. West Sussex: Wiley Blackwell, 2009.
- MORAN, Joe: Childhood and nostalgia in contemporary culture. *European Journal of Cultural Studies* 5/2, 2001, 155–173.
- NIEUWENHUYIS, Olga: Growing up between places of work and non-places of childhood: The uneasy relationship. V: Fog Olwig, Karen in Eva Gulløv (ur.), *Children's places: Cross-cultural perspectives*. London: Routledge, 2003, 99–119.
- OGRIZEK, Maša: Različni ljubezenski meniji: Psihologija družinskih obdov. *Objektiv*, 5. maj 2012, 22–23.
- PIŠOT, Saša: *Sociološka analiza fenomena »protektivnega« otroštva: Primer vzgojnih imperativov staršev predšolskih otrok*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, 2008 (neobjavljeno magistrsko delo).
- POLLOCK, Linda: *Forgotten Children: Parent – Child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- PUHAR, Alenka: *Prvotno besedilo življenja: Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb: Globus, 1982.
- PUHAR, Alenka: *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2004.
- RAMŠAK, Mojca: Zbiranje življenjskih zgodb v slovenski etnologiji. *Etnolog* 10, 2000, 29–41.
- SOBOČAN, Breda: Mama je ena sama in prva beseda je mama. *Objektiv*, 11. februar 2012, 19.
- WEBER, Irena: *Ženske itinerariji: Med antropologijo potovanja in literature*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2003.

Internetni viri

- Internetni vir 1: Kako je videti danes Matic iz filma Sreča na vrvici?. Bibaleze.si, 2012; <http://www.bibaleze.si/clanek/novice/kako-je-videti-danes-matic-iz-filma-sreca-na-vrvici.html>, 25. 3. 2013.
- Internetni vir 2: IVELJA, Ranka in Blaž Petkovič: Otroci potrebujejo starše, ne očeta in mame. *Objektiv*.si, 14. 5. 2011; <http://www.dnevnik.si/objektiv/intervjuji/1042444501>, 25. 3. 2013.
- Internetni vir 3: Družinski zakonik ignorira biološke danosti. *Druzina*.si, 16. 3. 2012; <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/16.03.2012-99>, 25. 3. 2013.
- Internetni vir 4: Statistični letopis 2012: 4. Prebivalstvo. Statistični urad Republike Slovenije; <http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebina.aspx?poglavje=4&lang=si>, 25. 3. 2013.
- Internetni vir 5: KOVAČ, Vanja: Matične celice rešujejo življenje. *Bibaleze*.si, 2008; <http://bibaleze.si/clanek/dojencek/popkovna-kri-zdravstveno-zavarovanje-za-vasega-otroka.html>, 25. 3. 2013..

Internetni vir 6: KREČIČ, Primož: Razlomil je kruh. Druzina.si, 26. 4. 2009; <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/EF075FDDDB54E505C12575A0002C51A6?OpenDocument>, 25. 3. 2013.

Internetni vir 7: POTOČNIK, Vinko: Brez zdrave družine ni zdrave družbe. Druzina.si, 14. 3. 2010; <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/all/5C3410C4974EE186C12576EB002B7D1F?OpenDocument&login>, 25. 3. 2013.

A Contribution to the Anthropology of Childhood in Slovenia: Images and Representations of Childhood in the Landscape of Memory and the Media

Anthropologists have always presented childhood from an intercultural perspective. The concept of childhood as a cultural construct has been reinforced by Philippe Ariès' views on the history of childhood.

According to Olga Nieuwenhuys modern childhood, such as is known in the Slovene society as well, reflects the values of the urban middle class, which is characterized particularly by a high degree of control over the child's life. Parents, as well as various social institutions, control the child's movements, time, health – in short, they govern the child's body and spirit. In this respect, childhood becomes a field which reflects views and beliefs of the adults about children – rather than the true experience of the children themselves. This can be clearly seen from the analysis of childhood as portrayed in the mass media, and particularly in specialized magazines and on internet portals that focus on family life. They depict childhood through the discourse of commercialization and scientification of the child's experience. While texts in such child-oriented media cite expert opinions of educators, health care specialists, and psychologists, thus molding the images of childhood in the minds of the general public, their main objective is economic interest. At the same time, the concept of childhood as presented in certain media functions as an ideological tool for the promotion of social power. In Slovenia, this was particularly evident during the debate on the new family code.

Numerous articles on the family, children, and childhood in the mass media, and particularly in the many specialized magazines and on internet portals focusing on childhood, confirm the belief that in the Slovene society, children are an important priority. And yet the voices that discuss children and their lives are mostly those of adults, and only rarely of children. This applies to memory landscapes as well. Memory plays a key role in the construction of children's landscapes. Images of childhood namely often seep through the memory channels, which is why memories are among the most numerous sources in the studies on childhood. On the one hand there are childhood memories as an intimate, subjective experience; on the other, the childhood created by the media and revealed as a series of objectivized images that reflect religious and national connotations and the discourse of consumerism. What connects the childhood in memory and in media creations is thus its objectivization. Children's experiences that are conveyed in this manner therefore reflect the views and beliefs about children of the adults. The experience of children is often overlooked, concealed, or subjected to the influence of adults, their selection, and transformation. It is connected with social power and access to different resources that are managed by adults. In this way, images created by the memory and the media indicate that the relationship between adults and children reflects an explicit tendency of adults to control childhood.

